

«Βάλε την ατμομηχανή να τρέχει όσο πιο γρήγορα γίνεται και φρόντισε να παραμείνεις στις σιδηροτροχιές»

Του Χάρη Παπαδόπουλου

**Μια συνταρακτική ιστορία, που θα μπορούσε να είναι η αφήγηση του μέλλοντός μας
Παρουσίαση του βιβλίου «Οκτώβρης» του Τσάϊνα Μιέιβελ**

«Αυτά τα γεγονότα συνέβησαν πραγματικά, και θα μπορούσαν να συμβούν και πάλι»

Το αφήγημα «Οκτώβρης» είναι, κατά πάσα πιθανότητα, το πιο ενδιαφέρον, καλογραμμένο και γόνιμο κείμενο που δημοσιεύτηκε το 2017 με θέμα τη Ρώσικη Επανάσταση, με την ευκαιρία της επετείου των 100 χρόνων της.

Το βιβλίο κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις «Μεταίχμιο». Διαθέτει σχεδόν 550 σελίδες που διαβάζονται απνευστί. Ο «Οκτώβρης» είναι ιστορική αφήγηση απολαυστικά γραμμένη. Πρόκειται για σύγγραμμα που θα ικανοποιήσει τους ειδικούς για την ιστορική του αρτιότητα, αλλά και θα μαγέψει κάθε αναγνώστη και αναγνώστρια με τη ζωηρή του αφήγηση και τους ολοζώντανους χαρακτήρες των ιστορικών προσώπων.

Αλλά η μεγάλη αξία του «Οκτώβρη» είναι πως ισοπεδώνει το μύθο ότι η Επανάσταση του '17 ήταν κάποιου είδους πραξικόπημα, το αποτέλεσμα της συνωμοσίας της ομάδας του Λένιν και του Τρότσκι που «ξεγέλασαν» έναν ολόκληρο λαό για να οικοδομήσουν την αιματηρή τους ουτοπία.

Οι εργάτες και οι εργάτριες, οι στρατιώτες και η αγροτιά στη Ρωσία – στην πορεία 8 εξαιρετικά πυκνών σε γεγονότα μηνών, από το Φλεβάρη ως τον Οκτώβρη 1917 – στρατεύτηκαν στην υπόθεση της σοσιαλιστικής επανάστασης. Το πώς κατορθώθηκε αυτό αποτυπώνεται με τη δυνατή πένα του Μιέιβελ στον «Οκτώβρη» του. Οι καταπιεσμένοι ακολούθησαν τους μπολσεβίκους παρά την εναντίωση των πλούσιων τάξεων, των μικροαστών διανοουμένων αλλά και όλης της υπόλοιπης οργανωμένης Αριστεράς. Και κατέληξαν στους μπολσεβίκους και στο πρόγραμμά τους «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ», αφού πρώτα δοκίμασαν κάθε ενδιαμέσση εναλλακτική. Γι' αυτό και η οριστική επιλογή των εργατικών μαζών στη Ρωσία είχε τη δύναμη και την υπεροχή φυσικού φαινομένου.

Οι πλούσιοι και κατέχοντες χρησιμοποίησαν όλα – κυριολεκτικά όλα! – τα μέσα για εμποδίσουν την άνοδο των μπολσεβίκων στην εξουσία: στην αρχή τούς αγνόησαν περιφρονητικά. Στη συνέχεια, εξαπέλυσαν ενάντιά τους τις πιο ανυπόστατες κατηγορίες. Και τέλος, δεν παρέλειψαν την ωμή βία και το στρατιωτικό πραξικόπημα. Αλλά οι μπολσεβίκοι κατάφεραν να εκφράσουν σε πολιτικό πρόγραμμα τους μύχιους πόθους των καταπιεσμένων: να σταματήσει ο φονικός πόλεμος, να φύγουν οι εκμεταλλευτές και να μοιραστεί η γη στους καλλιεργητές της. Κερδίζοντας αυτό το στοίχημα, ανέτρεψαν το καθεστώς και ίδρυσαν τη σοβιετική εξουσία.

Ο Μιέιβελ στον «Οκτώβρη» επικεντρώνεται στο οχτάμηνο ανάμεσα στις δύο ρωσικές επαναστάσεις του 1917, από τον Φλεβάρη ως τον Οκτώβρη. Μάλιστα, κάθε κεφάλαιο του βιβλίου του αναφέρεται στα γεγονότα που συνέβησαν κάθε συγκεκριμένο μήνα και έχει τίτλο το όνομα του μήνα. Έτσι, δεν διαπραγματεύεται διεξοδικά το πώς χάθηκε μια δεκαετία αργότερα η Ρώσικη Επανάσταση, με την άνοδο της γραφειοκρατίας.

Όμως, ο συγγραφέας δίνει σε αδρές γραμμές το στίγμα του: ο σταλινισμός ήταν αντεπανάσταση, αιματηρή και καταστροφική. Η γραφειοκρατία του Στάλιν ξεθεμελίωσε όλες τις κατακτήσεις της Επανάστασης του Οκτώβρη: τον έλεγχο της εργατικής τάξης στην παραγωγή, την ισότητα των γυναικών, την ελευθερία των ομοφυλοφίλων, τα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων. Αλλά δεν

ήταν η μοιραία κατάληξη της Επανάστασης. Η Ρωσία θα μπορούσε να είχε γίνει η αρχή μιας πανευρωπαϊκής επανάστασης της εργατικής τάξης που θα άλλαζε την όψη του κόσμου. Αυτή η προοπτική χάθηκε με την επικράτηση της σταλινικής γραφειοκρατίας πάνω στο ρώσικο προλεταριάτο και την αγροτιά. Αλλά μπορεί να εμφανιστεί και πάλι, σήμερα, ως ανάγκη των καιρών.

Ο συγγραφέας, οι κοινωνικές τάξεις και οι χαρακτήρες στον “Οκτώβρη”

Ο Τσάϊνα Μιέιβελ, 45 χρονών, είναι συγγραφέας που ζει στην Αγγλία. Ανήκει στον χώρο της επαναστατικής Αριστεράς και συγκεκριμένα του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (SWP) από όπου αποχώρησε το 2013, χωρίς να αποκηρύξει τις ιδέες του. Είναι γνωστός στο παγκόσμιο κοινό για τα έργα του πάνω στη «λογοτεχνία του φανταστικού», για τα οποία έχει κερδίσει πολλά βραβεία. Στα ελληνικά είναι ήδη μεταφρασμένο ένα από τα γνωστότερα μυθιστορήματά του, το «Η πόλη και η πόλη» (εκδόσεις Anubis).

Στο βιβλίο του «Οκτώβρης» δεν παρουσιάζει βέβαια φανταστικούς χαρακτήρες. Βάζει, όμως, το ταλέντο του για να ζωγραφίσει τις σύνθετες προσωπικότητες των πρωταγωνιστών της ρώσικης επανάστασης.

Μα, πάνω από όλα, ο Μιέιβελ, αποδίδει με ενάργεια την εποχή συνολικά που έχει αναλάβει να παρουσιάσει. Νιώθει, ο καθένας και η καθεμιά που θα διαβάσει το βιβλίο, πως ο συγγραφέας έχει κάνει απίστευτη δουλειά για να τεκμηριώσει το κάθε στοιχείο και την κάθε λεπτομέρεια της αφήγησής του. Κι ακόμη περισσότερο: ο Μιέιβελ έχει επηρεαστεί και εμπνευστεί από τα καλλιτεχνικά ρεύματα της εποχής που εξιστορεί, και φαίνεται να διαθέτει η γραφίδα του το αντίστοιχο πλεονέκτημα της κάμερας του Αϊζενστάϊν, να βρίσκεται παντού, να σε μεταφέρει στην καρδιά της μάχης κι εκεί όπου ζυμώνεται η Ιστορία.

Ο συγγραφέας διαθέτει σαφέστατα ταξική ματιά απέναντι στους

πρωταγωνιστές/στριες των γεγονότων. Οι άνθρωποι της εξουσίας και των κυρίαρχων τάξεων παρουσιάζονται χωρίς καμιά λαμπρότητα και μεγαλείο, λίγοι, μικροί κι ανίκανοι να διαφεντέψουν τη χώρα, το καθεστώς, την τάξη τους ή ακόμη και την ίδια την ύπαρξή τους. Ο Μιέιβελ χρησιμοποιεί κάθε εκφραστικό μέσο για να το πετύχει, παίζοντας συνεχώς με τον ρυθμό της αφήγησης.

Έτσι, η περιγραφή της δολοφονίας του Ρασπούτιν, τον Δεκέμβρη 1916, ξεκινά σαν ανάλαφρη οπερέτα για να καταλήξει σε cult σκηνή ταινίας σπλάτερ τελευταίας διαλογής. Οι φοβεροί ακροδεξιοί συνωμότες που δολοφονούν τον έμπιστο της Τσαρίνας είναι τελικά φοβισμένα και θρασύδειλα ανθρωπάκια, δειλοί, ανίκανοι και άβουλοι αντάμα.

Λίγο πιο μετά ο Μιέιβελ εναλλάσσει επικές σκηνές οδομαχιών στην επανάσταση του Φλεβάρη 1917 στην Πετρούπολη, με νωθρές και αργόσυρτες εμβόλιμες εικόνες από το αρχηγείο του Ρώσικου Στρατού, όπου ο Τσάρος ενημερώνεται κάθε τόσο για τα γεγονότα: ο Τσάρος ούτε καταλαβαίνει τι συμβαίνει ούτε είναι σε θέση να πάρει κάποια πρωτοβουλία ή να δώσει οποιαδήποτε εντολή που να αλλάξει κάπως την πορεία των γεγονότων.

Οι εξεγερμένοι και εξεγερμένες της Πετρούπολης μαθαίνουν λίγο-λίγο, μέσα σε μια εβδομάδα συγκρούσεων, να εμπιστεύονται τη δύναμή τους, να εκτείνουν τα όριά τους, να κερδίζουν μάχες και τελικά να ανατρέπουν την εξουσία. Ταυτόχρονα, οι κυρίαρχες τάξεις, μέσα στη βαθιά τους κρίση, παραδίδονται στον πανικό και την παράλυση. Και είναι ανίκανες να μάθουν και να εμπεδώσουν το παραμικρό συμπέρασμα.

Τι μας λέει πάνω-κάτω ο Μιέιβελ μέσα από την εξιστόρησή του; Οι από τα κάτω μπορούν, άπειρα καλύτερα από τους από πάνω, να πάρουν στα χέρια τους και να διευθύνουν τον κόσμο. Οι εκμεταλλευτές είναι καταδικασμένοι από την Ιστορία, δεν έχουν να προσφέρουν παρά κνούτο και αίμα στην ανθρωπότητα που παράγει τον πλούτο τους. Έτσι, διαβάζεις το βιβλίο του και αγανακτείς μαζί με τον συγγραφέα που το Σοβιέτ της Πετρούπολης το Φλεβάρη του 1917 στήριξε την Προσωρινή Κυβέρνηση αντί να πάρει το ίδιο την εξουσία.

Ο Μιέιβελ περιγράφει ιντριγκαριστικά τη λειτουργία του Σοβιέτ ως «οργανωμένο φρενοκομείο»: σου δίνει την αίσθηση μιας

διαρκούς συνέλευσης κατάληψης, όπου όμως όλα λειτουργούν με πολύ υψηλότερο πυρετό. Ταυτόχρονα, οι εργαζόμενοι της Πετρούπολης και όλης της χώρας προσφεύγουν σ' αυτή τη συνέλευση για να λύσουν τα προβλήματά τους, από τα πιο μικρά και στοιχειώδη έως τα πιο σημαντικά και καίρια.

Ιδιαίτερα η σκηνή του βιβλίου, τον Μάη 1917, όταν κάνει την είσοδό του στο Σοβιέτ της Πετρούπολης ο Τρότσκι, και παίρνει το λόγο για να χαιρετίσει τους αντιπροσώπους, είναι εμπνευσμένη και πολύ δυνατή και σίγουρα θα αποτελεί πρόσκληση για κάθε σκηνοθέτη/ίδα του σινεμά να καταφέρει να την αποδώσει σε φιλμ. Ή το πέρασμα των ναυτών της Κρονστάνδης πάνω σε μια αποβάθρα της Πετρούπολης μπροστά από τη σοσιαλεπαναστάτρια Μαρία Σπυριδόνοβα. Κλείνεις για λίγο τις σελίδες του βιβλίου κι έχεις την αίσθηση πως αυτές τις σκηνές τις έζησες και συ, πως ήσουν μπροστά στη συνεδρίαση και βίωσες τον σεισμό που έφερε μαζί του ο Τρότσκι ή πως ένιωσες και συ την πονεμένη έκφραση της Σπυριδόνοβα που αγνόησαν οι ναύτες.

Ο Λένιν και τα τρένα

Όμως ένας είναι ο πρωταγωνιστής των γεγονότων που ο Μιέιβελ λατρεύει και αναδεικνύει: τον φωτίζει ως χαρακτήρα ανθρώπινο, κάποτε ευάλωτο, συχνά μεγαλοφυή – ακόμα και όταν κάνει σημαντικά λάθη – και πάντοτε οικείο. ο Λένιν είναι ο ήρωας του συγγραφέα αλλά και της Επανάστασης του 1917. Και είναι ένας Λένιν που δεν μπορείς να μην τον αγαπήσεις.

Σε κάποια σκηνή του βιβλίου ο Λένιν είναι μεταμφιεσμένος για να μη συλληφθεί, γεμάτος γάζες στο πρόσωπο, και παριστάνει τον καλοστεκούμενο γλεντζέ που γυρνά σπίτι του από το νοσοκομείο μετά από ατύχημα. Δίπλα του ένας Φιλανδός αστυνομικός με πολιτικά, σύντροφος, που είναι ο σωματοφύλακάς του και προσπαθεί να εξασφαλίσει πως ο Λένιν θα φτάσει σώος στο νέο κρησφύγετό του. Ανεβαίνουν στο τραμ για να φτάσουν γρήγορα, όμως ο Λένιν δεν αντέχει να μην παρασυρθεί σε παθιασμένη πολιτική συζήτηση με την εισπρακτόρισσα του τραμ όταν

διαπιστώνει πως είναι αριστερή, προς τρομερή απελπισία του Φιλανδού συντρόφου.

Σε πολλές σκηνές του βιβλίου ο Λένιν είναι εξαιρετικά οργισμένος με τον Κάμενεφ, βασικό στέλεχος των μπολσεβίκων και διακεκριμένο διανοούμενο, που συνεχώς διστάζει, αναβάλλει και αντιτίθεται στην κατάληψη της εξουσίας, επειδή φοβάται πανωλεθρία. Ο Λένιν τον Οκτώβρη θα ζητήσει τη διαγραφή του Κάμενεφ από το κόμμα επειδή εξέθεσε δημόσια στον Τύπο το σχέδιο και την ημερομηνία της μπολσεβίκικης εξέγερσης, αλλά θα μειοψηφήσει. Όμως, όταν ο Κερένσκι θα ανατραπεί από τα Σοβιέτ, οι μπολσεβίκοι θα σχηματίσει κυβέρνηση και τα πράγματα θα έχουν πάρει το δρόμο τους, ο Λένιν –ανακουφισμένος- δεν θα κρατήσει καμιά κακία στον Κάμενεφ. Και όταν αυτός θα γκρινιάξει σε μια συνεδρίαση πως οι μπολσεβίκοι δεν θα κρατήσουν ούτε δύο εβδομάδες την εξουσία, ο Λένιν θα του απαντήσει ζωηρός, ευτυχισμένος και με τρυφερή διάθεση: «Δεν πειράζει, εδώ μαζί μας θα είσαι σε δύο χρόνια, και θα μας λες πως δεν θα μπορέσουμε να μείνουμε στην εξουσία πάνω από δύο χρόνια».

Στο κομμάτι του αναγνωστικού κοινού της Επαναστατικής Αριστεράς που είναι ήδη εξοικειωμένο με τα κλασικά έργα για την Οκτωβριανή Επανάσταση, το «Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο» του Τζων Ρηντ, το «Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης» του Τρότσκι, το «Ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης» του Καρ κλπ. ο Μιέιβελ δεν θα φανεί καθόλου βαρετός και προβλέψιμος. Παρόλο που ο Μιέιβελ αφηγείται την ίδια ιστορία και ολοφάνερα παίρνει υπόψη του αυτά τα έργα, δεν αντιγράφει. Συνθέτει, ελέγχει -με ιδιαίτερα μάλιστα αυστηρό τρόπο τον Τρότσκι- και προσπαθεί να απαντήσει σε ερωτήματα. Έτσι, για παράδειγμα, επαναλαμβάνει μια λαμπρή σκηνή του Τζων Ρηντ από τις στιγμές της κατάληψης της εξουσίας από τους μπολσεβίκους: Οι φιλελεύθεροι αστοί και διανοούμενοι της Πετρούπολης σχηματίζουν μια πορεία στους δρόμους της πόλης για να μεταφέρουν ψωμί και ζεστά λουκάνικα στους πολιορκημένους των Χειμερινών Ανακτόρων. Όμως, τους σταματά μια δράκα επαναστατημένων φαντάρων και ναυτών. Ο Μιέιβελ στέκεται σε μια απορία του Τζων Ρηντ: Για ποιο λόγο οι καλοστεκούμενοι αστοί βρίζουν σε αυτή τη σκηνή τους

μπολσεβίκους αποκαλώντας τους «κλειδούχους»; Ποιο νόημα και ποια σηματοδότηση είχε αυτή η λέξη για τους ευκατάστατους, αλλά και αντίστοιχα για τους καταπιεσμένους;

Και μια ασήμαντη φαινομενικά λεπτομέρεια της αφήγησης του Ρηντ γίνεται αφορμή για τον Μιέιβελ να ξεδιπλώσει το ταλέντο του στις επόμενες σελίδες που ξεκινούν σαν έρευνα πάνω στη σημασία μιας λέξης για να καταλήξουν σε μια εξαίσια σύλληψη, όπου ο συγγραφέας μας συναντά το άλλο τρομερό παιδί και βιογράφο του Λένιν, τον Lars Lieh: Τα τρένα ως ιδεώδης μεταφορά των καμπών της ρώσικης επανάστασης (Μιέιβελ), αλλά και των κρίσιμων στιγμών της ζωής του Λένιν (Lars Lieh). Παραθέτουμε επί λέξει το απόσπασμα, για να δώσουμε ένα δείγμα γραφής του Μιέιβελ:

«Η επανάσταση του 1917 είναι μια επανάσταση τρένων. Η Ιστορία προχωρεί με κλαγγές από κρύο μέταλλο. Το τροχήλατο παλάτι του Τσάρου, που παραμερίστηκε στις βοηθητικές γραμμές στον αιώνα τον άπαντα. το σφραγισμένο, χωρίς πατρίδα, τρένο του Λένιν. η ταχεία των Γκουτσκώφ και Σούλγκιν που με τα πηγαινέλα της οδήγησε στην παραίτηση του Τσάρου. τα τρένα που διέσχιζαν τη Ρωσία γεμάτα λιποτάκτες. η μηχανή που τροφοδοτούσε ο θερμαστής «Κονσταντίν Πέτροβιτς Ιβάνοφ», ο Λένιν με περούκα που φτυάριζε με ζήλο το κάρβουνο. Και έμελε να έρθουν κι άλλα, πολλά άλλα τρένα: το τεθωρακισμένο τρένο του Τρότσκι, τα τρένα της προπαγάνδας του Κόκκινου Στρατού, τα μεταγωγικά τρένα του Εμφυλίου Πολέμου. Τρένα που караδοκούν, τρένα που τρέχουν τρελά μέσα απ' τα δάση, τρένα που βγαίνουν μέσα από το σκοτάδι.

Οι επαναστάσεις, είπε ο Μαρξ, είναι οι ατμομηχανές της Ιστορίας. «Βάλε την ατμομηχανή να τρέχει όσο πιο γρήγορα γίνεται» παρότρυνε τον ίδιο του τον εαυτό ο Λένιν, σε ένα προσωπικό του σημείωμα, λίγες εβδομάδες μετά τον Οκτώβρη, «και φρόντισε να παραμείνεις στις σιδηροτροχιές».

Αλλά πώς να φροντίσεις να παραμείνει εκεί αν υπάρχει ένας μόνο δρόμος, μια γραμμή, και αυτή είναι μπλοκαρισμένη;

«Έχω πάει εκεί όπου δεν ήθελες να πάω»

Ο Μπρεχτ έγραφε πως η κοινωνία και η πάλη των τάξεων μοιάζουν

με ένα τεράστιο πειραματικό εργαστήριο. Αλλά για να μπορεί κανείς να αντλήσει διδάγματα σ' αυτό τον χώρο δεν αρκεί απλώς να βρίσκεται εκεί. Πρέπει να έχει εποπτική εικόνα της κάθε διαδικασίας. «Κανένα ποντίκι δεν έμαθε ποτέ βιολογία μέσα στο εργαστήριο» ήταν η αποστροφή του.

Ισχυριζόμαστε πως ο αναγνώστης και η αναγνώστρια, που θα διαβάσει τον «Οκτώβρη» του Μιέιβελ, θα περάσει απολαυστικές στιγμές. Αλλά θα μάθει και πολλά για την επιστήμη και την τέχνη της εξέγερσης: για το ότι ο κόσμος αλλάζει με τη δράση των ταπεινών, αυτών που σε «κανονικές» συνθήκες είναι τα υποζύγια της Ιστορίας. Θα μάθει πως οι πραγματικά άξιοι ηγέτες του λαού είναι όσοι -και όσες- μεταμορφώνουν τους πόθους για απελευθέρωση σε πολιτικό πρόγραμμα και την αποφασιστικότητα αλλά και την πονηριά των πρωτοπόρων σε μέθοδο πάλης.

Και όταν επιτέλους συμβαίνει αυτό, οι εκμεταλλευτές καταλήγουν να γίνονται τα ποντίκια του εργαστηρίου της Ιστορίας, που είναι ανίκανα να μάθουν το παραμικρό και που τους μέλλεται μονάχα ο χαμός τους.

□ Αναφορά σε μεταμφίεση του Λένιν σε θερμαστή ατμομηχανής προκειμένου να ταξιδέψει παράνομα για να μη συλληφθεί, όπου, παίρνοντας στα ζεστά το ρόλο του, δεν σταματούσε να τροφοδοτεί με κάρβουνο τη μηχανή, κάνοντας το

τρένο να τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα.

² Έτσι έγραφε ο Λένιν στο σημείωμα που άφησε στη σπιτονοικοκυρά του φεύγοντας για να πάει στο Σμόλνι, την έδρα του Σοβιέτ της Πετρούπολης, για να διευθύνει την επανάσταση του Οκτώβρη.